

MARKO LOPUŠINA

UBIJ BLIŽNJEG SVOG

Jugoslovenska tajna policija
1945–2002.

Ova publikacija u celini ili u delovima ne sme se umnožavati, prešampavati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora ili izdavača niti može biti na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvom distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača. Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač po odredbama Zakona o autorskim pravima.

UVOD

Prvo su na prostoru SFRJ počele da ratuju tajne policije podržanih republika, a potom same republike i države. Bio je to tihi i nevidljivi rat za običan svet, ali pouzdan simptom za političare, koji su vagali, svaki na svoj način, kako će i kada izaći kao pobednici iz duela sa Srbima. Srpska tajna policija je progonila državne neprijatelje, kako u Srbiji, tako i u drugim republikama. To su znali samo oni koji su osetili srpski politički bič na svojim leđima.

Tajnost je glavni i osnovni princip postojanja i rada svih obaveštajnih službi sveta, pa i srpske i jugoslovenske tajne policije. U toj tajni o sebi i drugima sadržane su snaga, moć i dugovečnost državne političke policije, koja postoji na ovim našim prostorima poslednjih pedeset godina. Njen zadatak je od 1945. do početka devedesetih, a i kasnije, uvek bio da brani, štiti i čuva državu, vlast, partiju i njen politički vrh od tzv. unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja. Zato su Oznu, Udbu, SDB, politički čelnici od milošte zvali „pesnica komunizma“ ili ponekad i „štit revolucije“.

A u vreme Slobodana Miloševića tajna policija zvana Resor državne bezbednosti bila je njegov politički i tehnički servis. I jedna i druga policija, SFRJ i SRJ, koristile su svoje političke simpatizere, ali i plaćenike kao tajnu političku armiju. U Titovoj Jugoslaviji oni su bili saradnici Službe, a u Miloševićevoj paravojska. Ljudi iz podzemlja radili su i za doktora Franju Tuđmana i za Aliju Izetbegovića, a ni Milan Kučan ih nije previše mrzeo. Tako je svaka nova država dobila i nove ulične narodne heroje, svoje Arkane, Tute i Juke.

Činjenica je da su jugoslovensku tajnu službu stvarali i vodili Hrvati i Slovenci, a da su njeni najrevnosniji policajci bili Srbi, samo zato što su se trudili da dokažu svoju odanost Titu i Partiji. Kao verni čuvari Broza i druge Jugoslavije, Srbi „oznaši“, „udbaši“, „debejci“, proganjali su, mnogo puta i bez suda, ne samo po principu velikog broja i velike nacije već i svesno, upravo vlastiti narod. Srbi su u drugoj Jugoslaviji bili sami sebi i goniči i progonjeni, tačnije i dželat i žrtve tajne policije.

Malo je reći u našem jeziku koje tako sumorno zvuče kao što je to reč Udba. U njoj je sadržan sav ljudski gnev i tihi otpor prema jednom delu života u komunističkoj Jugoslaviji, koji su mnogi njeni žitelji potisnuli, makar prividno, iz sećanja. Udbom i danas ljudi zovu sve jugoslovenske službe državne bezbednosti, jer žele da na taj način pokažu koliko su svesni zla koje je politička policija nanela vlastitom narodu.

Prema mojim procenama, jugoslovenska tajna služba je u drugoj Jugoslaviji progonila i unesrećila najmanje pola miliona ljudi. A u trećoj još najmanje sto hiljada ljudi. Svedoci akcija jugoslovenske političke policije sećaju se Kočevja, Zelengore, crvenog terora, Golog otoka, obaveznog otkupa, Dahauskih procesa, Četvrtog plenuma, studentskih demonstracija, maspoka, liberalizma, kosovske drame, bosanskih progona, slučaja osmorice, devetog marta, zime 1996. godine, nesreće na Ibarskoj magistrali. Bile su to direktne posledice građanskog rata, među Jugoslovenima i Srbima, ali i onog neobjavljenog građanskog rata koji je kasnije vođen protiv političkih neistomišljenika. Tada su stradali pisci, umetnici, intelektualci, ali i obični ljudi. Državu i njenu Službu, kako je sami policajci zovu, to pamćenje ne služi, pa o svojim delima u ime naroda, a protiv naroda, javno nikada ne govore. Čutanje je deo policijske tajne zakletve.

Pročitane istorije Ozne, Udbe, SDB-a, KOS-a, VOS-a i SID-a više govore o nedelima neprijatelja nego o delima državnih čuvara Tita i druge Jugoslavije. Zato su i sve istine o jugoslovenskoj tajnoj policiji poluistine, a neke od njih, zahvaljujući lošim piscima, postale su i sumnjive legende. Namera autora ove knjige je upravo da pokuša da reši enigmu tajnih službi u SFRJ i da se, makar na trenutak, dokopa te istine o srpskoj i jugoslovenskoj tajnoj policiji.

Nema iole poznatijeg jugoslovenskog političara starije generacije, koji u svojoj uspešnoj karijeri nije prekoračio i stepenicu Ministarstva unutrašnjih poslova. Biti policajac bila je čast, a poslednjih godina Jugoslavije i sramota jugoslovenskih i srpskih političara. Neki od njih su zato i skrivali te podatke iz svoje biografije.

Rad u kontraobaveštajnoj i obaveštajnoj službi JNA, zatim SID-u SSIP-a i SDB-u SSUP-a, odnosno Ozni i Udbi, predstavljao je često samo jednu od stepenica u političkoj karijeri mnogih naših visokih funkcionera. U njoj su novi lideri bili ili vojskovođe ili članovi organa bezbednosti. Josip Broz Tito, Cvijetin Mijatović, Raif Dizdarević i Bora Jović kao obaveštajci, komandanti, ministri, ambasadori, dogurali su i

do pozicije predsednika Jugoslavije, a Nikola Ljubičić do prvog čoveka u Srbiji, kao i Milan Kučan u Sloveniji.

Za Oznu, Udbu, SDB odnosno RDB radili su Josip Đerđa, Janez Zemljarič, Vladimir Rolović, Svetislav Čeća Stefanović, Franjo Herljević, Jože Smole, Milan Mišković, Josip Manolić, Josip Boljkovac. Režidenti Kominterne bili su Josip Broz Tito, Ivo Lola Ribar, Josip Kopinič, Ivan Stevo Krajačić, Zdenka Kidrič i Andrija Hebrang. A zatim i Dušan Mihajlović, Nenad Đorđević, Jovica Stanišić, Rade Marković, Uroš Šuvaković.

Osnivači Ozne bili su Josip Broz Tito, Aleksandar Ranković i ruski pukovnik Timofejev. Svi su oni punih pedeset godina bili gospodari života i smrti ljudi u drugoj Jugoslaviji. Nasledili su ih u svakoj republici po jedan gospodar, pa bilo da se on zvao Kučan, Tuđman, Gligorov, Izetbegović ili Milošević, jer vladali su titoistički.

U zavisnosti od prilika i događaja na unutrašnjoj političkoj sceni Jugoslavije, o tajnoj policiji ispredane su razne priče, koje su ponekad imale i karakter mita. Još tokom rata u narodu je rođena pošalica da „Ozna sve dozna“, koja se u srpskom žargonu održala do današnjih dana. Druga izreka, koja je postala i politički moto, glasila je „Udba je srpska sudba“. Ona je na najslikovitiji način odražavala narodno shvaćanje moći i nemoći srpske, a i jugoslovenske tajne policije.

Kako se kretao odnos političkih snaga između federacije, republika i pokrajina, Slovenaca, Hrvata i Srba, između vladara i posilnih, takva je bila i sudbina tajne policije i njenih funkcionera i operativaca. Međusobni obračuni, najčešće upereni protiv Srbije i srbijanskih kadrova, često su išli baš preko leđa tajnih policajaca.

Poslednjih dvadeset godina tajne službe SFRJ su čak tiho i podmuklo ratovala međusobno. Prva jugoslovenska tajna služba pravljena je po komunističko-internacionalnom receptu Moskve i NKVD-a, a rasturana je po planu vašingtonske centrale i satelita Novog svetskog poretka.

Beograd, leto 2001. godine

Autor

OČI I UŠI BEOGRADA

Svaki vladar voli dosluh, pa i sâm gospod Bog. To se može i zaključiti iz trinaeste glave *Biblije*, u kojoj piše da: „... Gospod reče Mojsiju pošalji svoje ljude da ispitaju zemlju Hanan, koju dajem deci Izraela... I Mojsije ih posla da potajno ispitaju zemlju Hanan...“

Najstariji pisani trag o špijunaži nađen je na glinenoj pločici ispisanoj pre 4.000 godina, kada je obaveštajac Banum, iz države Mavi na reci Eufkrat, javio svom vladaru da je primetio sumnjive svetlosne signale u susednom neprijateljskom selu. Prvo najznačajnije pisano delo o obaveštajnoj službi, međutim, ostavio je Sun Cu Vu, u Kini pet stotina godina pre nove ere. U svojoj *Veštini ratovanja* ovaj vojskovođa je zapisao da je špijunaža „... božansko povlačenje niti...“ i „... najdragocenija osobina vladara...“ Ko želi da vlada, mora imati sposobnost da vidi i predvidi događaje u vlastitoj državi i okolini.

U vreme apsolutnih monarhija žbirske igre odvijale su se po dvorovima i među plemstvom, da bi sa stvaranjem prvih gradova-država u Italiji špijunaža postala i opasna društvena zabava. Vladari su red i mir čuvali uz pomoć bučne i teško naoružane javne milicije, a svoju vlast uz pomoć tajne policije. Zbog verskih i građanskih ratova obaveštajni poslovi su se već u sedamnaestom veku delili na „unutrašnje“ i „spoljne“. Tačnije, zadaci agenata, već tada su bili prikupljanje informacija o domaćim zaverama i o komšijskim vojnim planovima. Godine 1647. engleski parlament je ustoličio prvi državni organ sa obaveštajnom funkcijom. Osnivač i prvi ministar te moderne tajne policije u Engleskoj bio je Frensis Volšingem. U Francuskoj osamnaestog veka bio je to ministar Žozef Fuše, a u Pruskoj, polovinom devetnaestog veka, načelnik unutrašnje i spoljne bezbednosti bio je Vilhelm Stiber. Tek dvadeseti vek je pokazao punu snagu i moć obaveštajnih službi, i to u oba svetska rata. To je bilo vreme totalne špijunaže, kada je zaraćenim i posvađanim državama najvažnije bilo da prepadnu protivnika i to na njegovom terenu. Tajne službe su se tada najviše bavile prikupljanjem vojnih podataka druge strane; pronalaženjem informacija o novim tehničkim

i naučnim dostignućima; aktiviranjem pokreta otpora u okupiranim zemljama i akcijama dezinformisanja i varanja neprijatelja. Pariz, London, Kazablanka, Istanbul, Kairo, Berlin, Rim bili su, u to ratno vreme, najveći centri međusobnog špijuniranja zaraćenih strana.

U državi Srba pod Nemanjićima policijskim poslovima su se bavili vlastelini, župani i sami knezovi i vojvode. I u vreme Karađorđa i Obrenovića knezovi i vojvode su čuvali vlast, dok su Turci stolovali u Beogradu, čak i kad je posle Prvog srpskog ustanka formiran Praviteljstvujušči sovjet. Kako je 1811. formiran novi Praviteljstvujušči sovjet, među šest popečitelja našao se i prvi srpski ministar policije – Jakov Nenadović. Tajna služba je, međutim, bila u rukama samog Vožda. On je, u svojoj malenoj državi, imao i zakonik o špijunima. Istoričari se danas ne spore da je Vujica Vulićević bio najpoznatiji ustanički špijun, ali su još u dilemi da li je on radio za Karađorđa ili za Miloša ili za obojicu i sebe istovremeno.

Temelje srpske službe bezbednosti postavio je još knjaz Miloš Obrenović u okviru Popečiteljstva vnutrenih dela i Popečiteljstva vojenih dela, koja su vodili Dimitrije Davidović i Mileta Radojković. Oni su predstavljali „vrhovne čuvare javnog bezbedija i poretka...“ Njihov zadatak je bio da paze „... da se ko s neprijateljem Srbije ne dogovara, protivu Praviteljstva rđave reči ne raznosi i da se tajna društva u Srbiji ne pletu...“

Doktor Andreja Savić je, u svom udžbeniku za srpske policajce 1994. godine, dao jednu preciznu, doduše, profesorsku definiciju tajnih službi, koja odslikava suštinu njihovog postojanja i delovanja. Obaveštajna služba je društveno-istorijski i klasno uslovljena, specijalizovana organizacija, koja u okviru svog delokruga rada, sprovodi tajne obaveštajne, kontraobaveštajne i subverzivne akcije prema vitalnim interesima protivnika, koristeći pritom, takođe, specifične metode i sredstva, s ciljem ostvarivanja određenih političkih interesa i zaštite unutrašnje i spoljne bezbednosti zemlje. U svim državama sveta, ta služba je formacijski smeštena u resor državne bezbednosti pri civilnim, a negde i pri vojnim ministarstvima. A negde je zasebna u okviru vlade ili parlamenta. Zbog toga što obaveštajne službe deluju i unutar jedne zemlje, ali i u svim regionima sveta, može se reći da one nisu orijentisane usko nacionalno, već internacionalno, pa je teško i odrediti širi okvir njihovog policijskog i prostornog delovanja.

U zavisnosti od same organizacije tajne policije, njene nadležnosti i predmeta rada, obaveštajne službe se, u teoriji i praksi, dele na

strateške i taktičke, na vojne i civilne, odbrambene i agresivne, na unutrašnje i spoljne, odnosno na obaveštajne i kontraobaveštajne. Obaveštajna aktivnost vezana je za prikupljanje, obradu i prezentaciju podataka o delatnosti protivničke strane, dok se kontraobaveštajna bavi zaštitom vlastitih sistema, ali i otkrivanjem i onemogućavanjem stranih službi, kao i njihovim dezinformisanjem. Shodno tim vrstama poslova i pripadnici tajne službe dele se na obaveštajce i kontraobaveštajce. Najbitnije je, međutim, da je taj resor državne bezbednosti, kao deo državnog aparata, bio neosporno i institucija koja bitno utiče na stvaranje političkih odluka garniture na vlasti. Taj uticaj tajna služba, a posebno politička policija, tvrdi dr Andreja Savić, zasniva pre svega na svojim specijalnim ovlašćenjima i metodima rada, na monopolu nad najdelikatnijim informacijama, na usmeravanju same službe prema državičkim i političkim potrebama vlasti, kao i na neposrednom kreiranju državne politike.

Odnos između državne politike i tajne policije se u osnovi svodi na određivanje poslova i zadataka za obaveštajnu službu od političkog vrha s jedne strane, i od povratnog uticaja političke policije svojim informacijama i analizama na organe vlasti s druge strane. Iskusni obaveštajci, međutim, skloni su da kažu kako je tajna policija uvek bila samo servis političkog vrha za borbu protiv unutrašnjeg i spoljnog neprijatelja, odnosno za očuvanje postojećeg režima.

Odbrana Kraljevine

U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, unifikacijom policijske organizacije, temelji bezbednosnog sistema postavljeni su tek 1922. godine, dok je policijsko zakonodavstvo usvajano sve do 1929. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine SHS formirano je 7. decembra 1918. U njemu su postojala četiri sektora: Odeljenje za državnu zaštitu, Odeljenje javne bezbednosti, Pravno odeljenje i Odeljenje za samoupravu. To prvo odeljenje bilo je nadležno za rad državne bezbednosti. Odeljenje za državnu zaštitu Kraljevine SHS imalo je u svom sastavu Odsek za suzbijanje unutrašnje antidržavne i razorne propagande i akcije, Obaveštajnu službu, Odsek za suzbijanje spoljašnje antidržavne i razorne propagande i akcije, Odeljak za policijski nadzor nad strancima i putničkim saobraćajem, Administrativni odeljak i Odeljak za

štampano. Samo u gradu Beogradu, sa sto hiljada stanovnika, u to vreme radilo je hiljadu žandara i stotinak inspektora Odeljenja za državnu zaštitu. Američki časopis *Policijske vesti* zabeležio je, na primer, da je u Kraljevini SHS 1921. godine otvorena Policijska škola, koju je pohađalo dvadeset osam agenata. Već naredne godine škola je imala pedeset polaznika.

Ovakva organizaciona struktura srpske službe bezbednosti odgovarala je klasičnoj postavci u obliku lepeze svih tajnih policija sveta. Na njihovom vrhu se, obično, nalazi centrala, ispod nje je centar za određeni region, zatim potcentri za okruge i srezove, i zatim obaveštajni punktovi u svakom mestu i važnijim institucijama i ustanovama. Sva-ka od ovih direkcija imala je istovremeno i svoju mrežu obaveštajaca, koji su bili podređeni i odgovorni samo svojim naredbodavcima lično. Na taj način je ispoštovan princip tajnosti veza i podataka, tako da drugi obaveštajci i načelnici tajne policije nisu mogli znati šta njihove kolege rade i s kojim podacima raspolažu.

Sa stvaranjem Kraljevine Jugoslavije udareni su i novi temelji jugoslovenskog obaveštajno-bezbednosnog sistema, koji su sačinjavali: Vojna obaveštajna služba, Kontraobaveštajna služba i Šifarsko odeljenje u Ministarstvu vojske i mornarice, zatim Kontraobaveštajna služba i Politička policija u Ministarstvu unutrašnjih dela. Žandarmerija je predstavljala okosnicu unutrašnje i javne bezbednosti. Kako su poslovi unutrašnje bezbednosti bili skoncentrisani u Ministarstvu policije, to je ono bilo podeljeno na dva sektora: Direkciju javne bezbednosti i Direkciju nacionalne bezbednosti.

Druga direkcija je zadatke državne bezbednosti izvršavala kroz tri odeljenja: političko, specijalno-obaveštajno i odeljenje specijalne bezbednosti. Političko odeljenje je, zapravo, bilo centar tajne policije Kraljevine Jugoslavije, iz koga se rukovalo kontrolom i suzbijanjem aktivnosti stranaka i njihovih pristalica. Ono je vodilo, kako je tvrdio pokojni dr Obren Đorđević, istrage protiv uhapšenih lica i predavalo ih državnom tužiocu. U svom sastavu Političko odeljenje je imalo politički odsek za obaveštajnu službu, odsek za udruženja i odsek za kontrolu štampe i štampariju. Ovo odeljenje je bilo srž političke policije i zato je bilo najjače u Kraljevini Jugoslaviji, jer je pokrivalo teritoriju čitave zemlje.

Specijalno-obaveštajno odeljenje rukovalo je kontraobaveštajnim poslovima jugoslovenske tajne policije, koji su bili podeljeni u pet referata: bugarsko-albanski, mađarski, italijanski, nemački i za

„ostale“ države. Odeljenje specijalne bezbednosti staralo se o evidentiranju svih osoba čija je aktivnost bila bitna za sâm režim, kao i o vršenju analitičkih poslova u tajnoj službi. U odsecima na terenu formirani su i posebni dosijeji za praćena lica, čije su kopije obavezno morale da se šalju za Beograd, gde je osnovana Centralna kartoteka jugoslovenske političke policije.

Najpoznatiji policajac Beograda bio je u to vreme Dragoljub Dragi Jovanović, šef Srpske državne bezbednosti, a kasnije i specijalni savetnik Ministarstva unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije. Rođen je 1902. u Požarevcu. Gimnaziju je završio u Velikoj Gradiški, a prava u Beogradu, gde se zaposlio kao policijski činovnik Uprave grada. Tridesetak godina kasnije, kada je pred posetu kralja Aleksandra Zagrebu otkrio ustašku zaveru, unapređen je u načelnika Opšte policije Beograda, mada su svi znali da je direktno rukovodio drugim političkim odeljenjem. Iza njegovog napredovanja u policiji stajali su i Anton Korošec, i Milan Aćimović, ministri policije, kao i premijeri Milan Stojadinović i Dragiša Cvetković. Kralj Aleksandar je na dvoru imao dve svoje obaveštajne službe, koje je vodio Petar Živković. Ovaj iskusni obaveštajac ugradio je kraljevu ličnu tajnu službu u sve jugoslovenske stranke i na vezi držao kao agente, špijune ili saradnike mnoge ugledne ličnosti: dr Dragutina Kojića, dr Milana Srškića, Momčila Ninčića, Voju Marinkovića, dr Ninka Perića, dr Nikolu Preka, dr Nikolu Nikića, Ivana Radića, Jovana Đonovića.

Vladar je imao i svoje obaveštajne centre u svim većim gradovima, a u Beogradu je formirao i špijunsku mrežu za štampu, koju su vodili Toni Šlogl i Milan Divjak. Beogradska tajna služba tog doba imala je pet odseka: administrativni, politički, defanzivno-obaveštajni – protiv inostranaca, antimarksistički i za kontrolu štampe. Kartoteka je bila zasebno odeljenje. Njihovi šefovi su bili Radomir Jovanović, Večeslav Montanja, Kosta Tasić, Kazimir Magašić, Slobodan Vujković, Konstantin Zaho.

Pod Jovanovićevom komandom u tajnoj policiji bilo je dvadeset pet činovnika i stotinu agenata. Za rad protiv radikala, na primer, bio je zadužen agent Steva Savković, novinar. Njegov kolega Josip Barišić pratio je hrvatske stranke i političare, a Boško Radovanović je kontrolisao demokrate i Zemljoradničku partiju.

Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi i Zakon o Državnom sudu za zaštitu države dali su političkoj policiji Kraljevine

Jugoslavije izuzetna ovlašćenja u progonu kritičara režima dinastije Karađorđević.

Glavna meta progona postala je ilegalna Komunistička partija, pa su zato komunisti bili najveći problem kraljevske tajne policije. I posle okupacije Jugoslavije dinastička služba je nastavila da deluje, ali u sastavu kraljevske vlade u izbeglištvu i kvislinškog aparata u zemlji.

U samoj Srbiji, na primer, delovali su Obaveštajno odeljenje Komande srpske državne straže, pa Obaveštajni odsek u štabu Srpskog dobrovoljačkog korpusa, Poglavarstvo policije, a naročito je bilo aktivno Odeljenje specijalne policije Uprave grada Beograda i njegov četvrti Antikomunistički odsek, koji je vrlo tesno sarađivao s Gestapoom. Gradska policija je tokom okupacije imala trista agenata, a Antikomunistički odsek devedeset. Šef specijalne policije bio je 1941. prvo Mija Petrović, a posle Ilija Paranos. Prvi odsek je u to vreme vodio Bora Mitrović, drugi Josip Vučinić, treći Nikola Gubarev, četvrti Božidar Boško Bećarević i peti Milan Jelovac. Većina njih su istovremeno bili i nemački špijuni, dok je sâm načelnik Dragi Jovanović s Nemcima i Dražom Mihailovićem održavao direktne veze. Od toga je Jovanović imao velike koristi, jer mu je, na primer, samo Gestapo u fond za progon komunista dao 1,4 miliona ondašnjih dinara.

Dragi Jovanović je bio upravnik, ali i glavni policajac Beograda, pa i Srbije sve do 1944. godine. Njegovi najverniji agenti i istražitelji bili su Bećarević, Grujičić, Šterić, Golubjev, Pavlović, Pantelić, Jeremić, Kosmajac, Miloradović i Zlatar, a njihovi doušnici među komunistima, po sećanju samog Jovanovića, bili su Jovanović, Buha, Žuti, Klonfer i Mali. Za četiri godine borbe s komunistima, tajna služba Dragog Jovanovića uhapsila je i saslušala 1.500, a zatim streljala 600 simpatizera KPJ. Odeljenje specijalne policije uspelo je da razbije organizacionu strukturu Komunističke partije u Beogradu i Srbiji, a okupatori su uspeli da u Jugoslaviji instaliraju 669 nemačkih centara, 102 centra italijanske i na desetine mađarskih i bugarskih centara tajne službe.

Kominternini obaveštajci

Komunistička partija Jugoslavije nije imala posebnu organizaciju koja se bavila obaveštajnom aktivnošću za svoje potrebe, niti specijalno odabrane i izdvojene kadrove koji bi se bavili tim poslovima. Tajnost,

konspiracija, budnost, zaštita svog i tuđeg imena, posebno rukovodilaca, šifrovana prepiska, bili su utkani principi delovanja jugoslovenskih komunista. Samo godinu dana nakon što je 1919. godine osnovana, partija komunista je zabranjena u Beogradu, ali nije sklonjena s jugoslovenske političke scene.

Potreba borbe za političku vlast, u takvim uslovima, nalagala je KPJ da razvija svojevrstu obaveštajnu aktivnost, pa su sve vrste saznanja do kojih su dolazili aktivisti i simpatizeri partije, dostavljane direktno, čak do Centralnog komiteta. Na drugoj strani, posebnim merama bezbednosti, komunisti su se suprotstavljali delovanju organa vlasti Kraljevine Jugoslavije. Članstvo je redovno, preko lista *Proleter*, upozoravano na opasnost od tajne službe i informisano o otkrivenim agentima i provokatorima. Decembra 1932. zagrebačke organizacije su upozorene da se paze lažnog ilegalca Jose Starčevića i poznatog provokatora Josipa Cara, a u Beogradu da se čuvaju agenta Radoslava Markovića. Na primer, doušnik Branko Teodosić je sa ženom, koja se potpisivala kao Cina Jota, političkoj policiji dostavio spisak od pedeset simpatizera KPJ. Zato su policijske provale i metodi mučenja komunista u partijskim ćelijama posebno analizirani, a sve partijske ćelije su u slučajevima izdaje tajnoj službi blokirane i izolovane od ostalih. Povlačenjem u duboku ilegalu, KPJ se spasavala od progona političke policije Kraljevine Jugoslavije. Prve osnovne mere bezbednosne zaštite KPJ je objavila u knjizi *Pravila konspiracije* tek pred sâm rat, 1940. godine. Ko je ta pravila kršio, potpisivao je sebi smrtnu presudu. Da bi zaštitila sebe, KPJ je bila surova prema kolebljivcima iz vlastitih redova.

Biti komunista u Jugoslaviji između dva rata značilo je često i biti politički kadar, ali i obaveštajac partije, tj. Kominterne ili sovjetske države, odnosno GPU. Bila je to Državna politička uprava SSSR-a s pretežno kontraobaveštajnim zadacima, koja je 1936. prerasla u NKVD (Narodni komitet unutrašnjih dela). Partijsko školovanje komunističkih internacionalaca u Moskvi bilo je uvek tesno povezano i sa agenturnim obrazovanjem. Istoričari se i danas trude da razaznaju i razdvoje političku, partijsku i obaveštajnu aktivnost jednog Petka Miletića, Mustafe Golubića Mujke, dr Sime Markovića, Milana Gorkića, Borisa Kidrića, Andrije Hebranga, Ivana Krajačića, Josipa Kopinića, pa i Josipa Broza. Jedan od mlađih Titovih pratilaca, Marko Strunje, smelo je nekom prilikom izjavio da je Broz od 1922. do 1924. godine u Moskvi završio visoku Akademiju NKVD, i da je dobio sovjetsko

državljanstvo i čin general-lajtnanta. Koliko je Josip Broz zatim, tridesetih godina, bio jak kao vojni obaveštajac i politički komesar, svedoči Strunje, videlo se i po činjenici da je on Staljinu doveo i namestio Beriju za šefa sovjetske tajne policije.

U svojim memoarima, na primer, Jakov Blažević tvrdi da je Andrija Hebrang hteo da zajedno s Vladimirom Bakarićem 1941. uz pristanak ustaša, formira KP NDH, i da je Hebrang, zapravo, bio i sovjetski, i nemački, i ustaški špijun.

Pavle Pavlović Crni se seća, da su tokom tridesetih godina u vojnoj tajnoj službi SSSR-a radili Bosanac Ivan Kralj i Srbijanac Andrija Biklović.

Prvi je bio čak i šef GPU i tvorac jednog od najvećih srpskih špijuna Branka Vukelića, saradnika legendarnog Zorgea u Tokiju, a drugi je bio član sekcije IV uprave GPU za likvidacije političkih ličnosti po Evropi, u kojoj je neko vreme radio i Mustafa Golubić. Naime, pored obaveštajnog rada, Moskva se aktivno bavila kontraobaveštajnim, ali i specijalnim akcijama, odnosno i subverzivnom delatnošću, koja je često podrazumevala i uklanjanje nepodobnih kadrova. Jedna od tajnih organizacija Moskve sa specijalnom namenom, nosila je ime „Crveni kamerni orkestar“. Zvanično ova organizacija je pripadala tehničkom aparatu Kominterne. Njene temelje u Beogradu postavio je baš Mustafa Golubić, koji je, inače, bio koordinator ruskih tajnih službi na tlu Jugoslavije. Mujka je bio član centrale Komunističke partije SSSR-a, zadužen u Beču za Odeljenje Jugoslavija, a zatim rukovodilac Balkanske komunističke federacije. U Jugoslaviji se pojavio prvi put 1932. godine, a u Beogradu početkom četrdesetih. Tada je ovaj Mostarac već imao pedeset godina i status večitog studenta.

U beogradskom ansamblu tog „Crvenog kamernog orkestra“, pod komandom Golubića, radila je i Ljubica Đurđević-Popović, radio-telegrafista pod šifrom „Bauer“. Ona je imala dve mlade saradnice Davorjanku Paunović i Veru Miletić. Pored njih tu su bili i Pavle Popović Crni, Dida De Majo, Stevan Hristić, Dragutin Guta Kostić, dr Miša Subotić. U drugom obaveštajnom punktu u Beogradu članovi su bili Pavle Bastajić, Čeda Popović, Nezir Hadžinazović, Čile Kovačević, Čeda Kruševac, Radivoje Bata Uvalić, Mata Vidaković, Bora Prodano-
vić. Pored njih, Pavle Popović spominje kao ruskog obaveštajca i pisca Dragišu Vasića. Treći obaveštajni centar „Pavlodar“ vodio je beogradski novinar Miša Brašić pod konspirativnim imenom „Džin“, a četvrti Blagoje Blaško Nešković, španski borac.

Zagrebački centar

Istovremeno u Zagrebu je delovao poseban obaveštajni centar koji je vodio Ivan Srebrnjak Antonov. On je bio Slavonac, obučarski radnik. Nekoliko godina je proveo u SSSR-u, gde je završio vojno-obaveštajnu školu. U Jugoslaviji, odnosno u Zagrebu, bio je šef sovjetske obaveštajne službe za Balkan. Koristio se još lažnim prezimenima Stefanović i Ivančić. U Hrvatskoj je postojao i drugi centar, koji je pripadao Josipu i Steli Kopinič. Bio je to zapravo obaveštajni centar Kominterne za osam srednjoevropskih država: Bugarsku, Grčku, Nemačku, Čehoslovačku, Mađarsku, Austriju, Švajcarsku i Jugoslaviju. Zadatak ovog centra, koji je radio od 1939. do 1944. godine, bio je da održava radio-vezu između Kominterne i KPJ.

Pseudonimi Josipa Kopiniča, rukovodioca ovog punkta u Zagrebu, bili su najčešće Vazduh i (Ramon) Valdes. Potpisivao se i kao Aleksandar. Staljin ga je zvao Stefan. Za Tita je bio Mali. U Hrvatskoj je bio major Marković, za ustašku policiju i Antun Kadić, a za kraljevsku beogradsku policiju bio je inženjer Nik Brozović.

Tihi i poverljivi čovek Josip Kopinič, drugi Titov najbolji drug, rođen je 18. februara 1911. godine u okolini Metlike, u Sloveniji. Studirao je ekonomiju i vojnu akademiju, ali se među komunistima proslavio kao osnivač partijske ćelije u bokokotorskoj flotili, zbog čega je morao da emigrira u Beč. U Moskvi je tridesetih godina dobio sovjetsko državljanstvo. Bio je stanar hotela *Luks*, kursista Čeke, apsolvent Crvenog univerziteta. U toj Rusiji tajni agent Josip Kopinič je Josipu Brozu dva puta spasao živu glavu. Prvi put kada je okrivljen za odavanje imena dobrovoljaca za Španiju i njihovo hapšenje na brodu u Budvi. Kominternu je tada 1936. planirala čak i da raspusti KPJ, ali je pobedila ideja Bjelova i Dimitrova da je bolje prepustiti KPJ vođstvu jugoslovenskih komunista, a drugi put kada je Broz 1939. godine, zbog prevoda „Kratkog kursa historije SKP/b“, okrivljen da je trockista. Proveo je Kopinič i dve godine u španskom građanskom ratu. Po zadatku Kominterne postao je vojni i politički obaveštajac u Zagrebu. Radio-stanicu je držao u specijalnom bunkeru ispod stepeništa. Prvi je 1941. godine video Hrvate kako mašu i s cvećem dočekuju nacističke vojnike. Prvi je počeo da dobija tajne informacije direktno iz Hitlerove „Vučje jame“. Prvi je Moskvi slao depeše o nemačkim transportima za Rumuniju i ruski front. I prvi je osetio kako hrvatski komunisti šuruju sa

ustašama i izbegavaju sukob s Nemcima. Otkrio je Hebrangovu izdaju. Josip Kopinič Vazduh, koji je držao obaveštajni centar Kominterne i KPJ usred Zagreba, tokom 1942. godine uspeo je da u ustaškoj policiji stvori agenturu. Glavna i tajna komunistička „krtica“ bio mu je Tibor Vaško, referent u odeljenju za antikomunističku delatnost. Njemu je Vazduh izdao i posebnu ličnu kartu, kao i dokumenta na ime Teodor Maksimović, sekretar danskog konzulata u Zagrebu. O tome je svoje vreme svedočio Zvonko Morić, Kopiničeva desna ruka uoči Drugog svetskog rata. Kopiničev centar slao je tokom rata Kominterni depeše sve do njenog raspuštanja 1943. godine. Iz Zagreba je po moskovskim podacima stiglo čak 4.500 tajnih poruka od Vazduha. Neke od tih depeša Kopinič je posle rata, uz detaljan izveštaj o svom radu, poklonio Aleksandru Rankoviću za arhiv Ozne, ali je, kažu neki publicisti, Leka to odbio i dokumentaciju poslao Rusima, generalu Kiseljevu. Stela i Josip Kopinič stigli su u Beograd februara 1945. godine, gde je Vazduh dobio čin pukovnika JA, iako je već bio potpukovnik španske Republi-kanske armije. Da bi spasao svog saradnika Tibora Vaška od Hebrangove izdaje, Kopinič je zamolio Aleksandra Rankovića da ga dovede iz Zagreba i smesti na neko tajno mesto. To mesto je bio specijalni zatvor usred Beograda. Tu je ovaj agent i okončao svoj život. Sva dokumenta o aktivnostima Tibora Vaška, tajni agent Vazduh predao je kolegi Maksimilijanu Baćeu.

Po nalogu Moskve, a i želji samog Tita, nekoliko meseci kasnije, Josip Kopinič je upućen na novi obaveštajni zadatak. Postavljen je za trgovačkog atašea u Istanbulu, što je bilo samo pokriće za njegov rad u diplomatskoj tajnoj službi. Zahvaljujući baš Vazduhu, i Moskva i Broz su sve znali o zbivanjima u Jugoslaviji i unutar KPJ. Tu, na prostorima Turske, iskusni obaveštajac Josip Kopinič uspeo je u jesen 1947. godine, da od starih španskih boraca iz Rusije dobije podatke o Staljinovoj optužnici protiv Tita i Jugoslavije. Kada je Stari dobio Vazduhovu informaciju, naprosto nije verovao u nju, ali posle objavljivanja Rezolucije IB-a pokazalo se da je od osamnaest tačaka Staljinovih optužbi Josip Kopinič dostavio Titu čak sedamnaest.

Kada se nekoliko godina kasnije sve oko Rezolucije Informbiroa završilo dobro po Tita, predsednik Jugoslavije je želeo da se oduži Josipu Kopiniču za vernost, odanost i profesionalnost imenovanjem za admirala Ratne mornarice, ali je Josip Kopinič izabrao da bude direktor brodogradilišta *Uljanik* u Puli. Ovaj čovek iz Titove senke izašao je tek 1983. godine, kada je Vjenceslav Cenčić u dva toma pokušao da

odgonetne enigmu Kopinič. U tome ga je omela hrvatska tajna služba, kojom je dirigovao Josip Vrhovec, pa se zbog mogućih neprijatnosti Kopinič iz Pule, sredinom osamdesetih, preselio u rodnu Sloveniju, odnosno Ljubljanu. „Ramon Valdes“, „Vazduh“, „Mali“ i ko zna još kako se sve zvao Josip Kopinič, kao svaki veliki obaveštajac nikada nije nikome ispričao svoju kompletnu priču o radu za „đeda“, „Direktora“ i Tita.

Čovek zvani Stevo

Kako tvrdi Josip Kopinič, ne samo sovjetski obaveštajac nego i rezident tog IV odeljenja NKVD-a, a kasnije i KGB-a, bio je lično Ivan Stevo Krajačić, i to od 1942. godine pa do svoje smrti. Rezident je šef obaveštajaca na terenu, na određenom prostoru, a to je Krajačić bio za Jugoslaviju, a i za države Srednje Evrope.

Poruke koje je direkcija NKVD-a slala Titu iz stanice u Kujbiševu, bile su potpisane lozinkom „Centr“, dok su Brozovi telegrami bili pod šifrom „Za direktora“. Te tajne depeše iz Jugoslavije su slate po sledećem sistemu: pozivna oznaka – KFO, osnovni talasi – 56 m, rezervni talasi – 35 m, moskovsko vreme emitovanja – 01.30 i vreme trajanja emisije – 20 minuta. Prvo sa osnovnog, a zatim s rezervnog talasa. One poruke koje su bile namenjene centrali Kominterne u Moskvi, Tito, Kopinič i Krajačić su adresovali lozinkom: „Za đeda“. Sva trojica su prošla istu političku i policijsku školu u Moskvi, mada Broz i Krajačić to nisu želeli da priznaju jugoslovenskoj javnosti, dok je priča o Kopiniču objavljena tek sredinom osamdesetih. Vlado Dapčević se seća jednog incidenta kod Tita, kada je na večeri s Rankovićem, Tempom i Krajačićem 1948. godine, podnapit i ljut na Staljina, Tito rekao: „Evo kako nas napadaju, a mi smo im dali najbolje kadrove. Čak sam i ja radio za Ministarstvo državne bezbednosti NKVD!“ Kada ga je Krajačić gurnuo nogom, da ga opomene da ćuti, Broz mu je odgovorio da nema šta da krije, jer oko njega su njegovi najbolji kadrovi. Josip Broz i Josip Kopinič su se prvi put sreli upravo u Moskvi, krajem maja 1935. godine. Godinu dana kasnije i Ivan Krajačić je došao u sovjetsku prestonicu. Kada su Tito i Stevo posle rata u Španiji otišli u Pariz, Krajačića je lično Broz preporučio Kominterni kao obaveštajca u Jugoslaviji, jer je taj posao obavljao sjajno za Božidara Maslarića Andrejeva, sovjetskog špijuna u Madridu. Svoj potpis Ivan Stevo Krajačić stavio je

na zakletvu NKVD-u u Pragu 1936. godine i postao tajni agent Stefan. Sličnu preporuku, ali dosta kraćeg sadržaja, Broz je dao i za druga Vokšina, kako se tajno tada zvao Kopinič, jer je Moskva njegovu biografiju s karakteristikama već imala. Kopinič je bio šef centra za Srednju Evropu, pa je Krajačić i od njega dobijao obaveštajne zadatke. Za ovu trojicu komunista, obaveštajaca i političara, a posebno za Broza i Krajačića, pokazaće se kasnije, vezuje se direktan nastanak, razvoj, a zatim i propast sistema bezbednosti i tajne policije u Jugoslaviji od 1945. do 1991. godine. A nijedan od njih trojice nije bio Srbin.

Za razliku od Josipa Kopiniča, koji je voleo da deluje iz senke, i mrzeo vlast i sve što ona donosi, Ivan Krajačić, poznatiji kao Stevo, voleo je javnost i vladavinu. Samo nije voleo da priznaje da je ikada bio rezident Kominterne i NKVD-a u Jugoslaviji. Doktor Obren Đorđević sećao se da je Krajačiću federalna tajna policija oduzela skrivenu radio-stanicu preko koje je održavao vezu s Moskvom tek 1985. godine, gotovo pred smrt. Tu radio-stanicu uzeo je general Jere Grubišić, načelnik vojne kontraobaveštajne službe, s namerom da proveri da li je Krajačić zaista i pred smrt radio za KGB. Izgleda da jeste, jer je i u bolničkoj postelji Stevo Krajačić ležao s pištoljem ispod jastuka. Toliko se bojao stranih agenata i sopstvenih neprijatelja. A imao ih je mnogo. Zadatak rezidenta Krajačića bio je, da prvo unutar KPJ, a i u Jugoslaviji stvori agenturnu mrežu za informisanje Kominterne, a zatim i da štiti Josipa Broza od frakcija, trockista, nacionalista unutar same Partije i Komunističke internacionale. Sarađivao je sa Srebrnjakom, koga je nasledio na mestu šefa obaveštajnog punkta u Zagrebu i s Ivom Lolom Ribarom Fišerom, koji je, pod Stevinom kontrolom, bio Titov lični obaveštajac.

Prema istorijskim dokumentima, Josip Broz je postao obaveštajac još 1914. godine i to na austrougarskom frontu prema Srbiji. Titovi biografi su dugo godina prećutkivali istinu da je Broz u Prvom svetskom ratu bio vodnik u bataljonu 25. domobranskog puka i starešina izviđačkog, tj. obaveštajnog odeljenja bečke armije. Njegov zadatak je bio da osmatra srpske pozicije, da upada na srpsku teritoriju, hvata zarobljenike, saslušava ih i iz njih „vadi“ vojne podatke o srpskoj armiji. U Vojnom arhivu JNA svojevremeno su postojale fotografije Josipa Broza, austrougarskog podoficira, kako stoji pored vešala sa obešenim Srbima, ali su ti snimci spaljeni po naređenju generala Nikole Ljubičića. Ostala je samo slika Josipa Broza na položaju prema Srbiji. Podoficir Josip Broz je bio toliko dobar vojni obaveštajac da ga je komanda predlagala i za odlikovanje. Tu medalju je Tito i dobio šezdesetak godina

kasnije iz ruku Kurta Valdhajma, možda, ponajviše zato što je, kako misli Dobrica Ćosić, Josip Broz u čitavoj svojoj političkoj karijeri srpsko nacionalno pitanje rešavao na austrougarski i austromarksistički način. S takvim obaveštajnim iskustvom Titu nije bilo teško da u Rusiji nastavi da bude vojni obaveštajac, ali Kominterne. Ima u Jugoslaviji publicista koji su tvrdili da je Josip Kopinić stvorio Tita, a da ga je Ivan Krajačić uništio.

Ako je, kao što tvrdi Anton Duhaček, Tito još 1940. godine, Stevi Krajačiću dodelio u rad Zdenku Kidrič, Ivana Matiju Mačeka, Lolu Ribara, Jokaša Dalibora, Francka Klinčeva, Vljajka Begovića, onda se može izvući zaključak da su Tito i Stevo u Jugoslaviji imali svoju privatnu tajnu službu. Već tada Krajačić počinje da stvara tajna dosijea o jugoslovenskim komunističkim kadrovima, koja je čuvao sve do svoje smrti 1986. godine. Ostavio ih je u nasledstvo svojim pulenima, među koje Vladimir Dedijer ubraja Josipa Vrhovca, Fabijana Trga i Budimira Lončara. Dolazak Broza na čelo KPJ bio je za obojicu ključni momenat u njihovoj kominternovskoj i komunističkoj karijeri. Prvom da osvoji vlast, a drugom da bude u vrhu te vlasti. Kada je Broz došao u Zagreb 1939. godine, ubrzo za njim je stigao i tajni agent Kominterne i NKVD-a – Stevo Španac.

Ivan Krajačić, koga je Broz najradije zvao Štef, bio je ključni čovek u Brozovom obračunu s konkurentima iz stare komunističke garde, kao što su bili Gorkić, Marković, Golubić. U tim, za KPJ, burnim godinama izgrađen je prisan i poverljiv odnos između Josipa Broza i Ivana Krajačića, koji je u uzajamnom razumevanju prevazilazio uspostavljene relacije generalnog sekretara KPJ i obaveštajnog poverenika Kominterne. Kao čovek od isključivog Titovog poverenja, Ivan Krajačić je lično Josipu Brozu preporučio Jovanku Budisavljević za rad u Belom dvoru. Josip Kopinić ne veruje da je Jovanka Budisavljević bila Krajačićev ili Moskvin špijun kod Tita, ali podseća da je Stevo Krajačić bio njen stari svat na Titovoj i njenoj svadbi.

Sâm Krajačić je, inače, kao i Broz bio oženjen Srpkinjom, Milicom Milidrag iz Bosne i Hercegovine. Milomir Marić je, u uvodniku feljtona Đure Zagorca za *Dugu*, o Krajačiću napisao da je „Drug Stevo bio najbolji drug našeg Najboljeg druga“, odnosno da se može smatrati da je Ivan Krajačić duhovni blizanac Josipa Broza i jedini čovek koji je u Jugoslaviji mogao da čini, zaista, sve šta mu je volja. Razlikovali su se jedino po tome što je Broz uvek sanjao Jugoslaviju, a Krajačić Hrvatsku.

Brozova bitka

O Josipu Brozu je u Jugoslaviji napisano oko devet stotina knjiga. U njima je, međutim, bilo najmanje reči, upravo o Titovom obaveštajnom radu za Moskvu. I u njegovoj političkoj biografiji ima istorijskih rupa, i to baš o periodima kada je Broz od referenta Balkanskog sekretarijata Kominterne uzleteo do generalnog sekretara KPJ u zemlji. Bilo je to vreme Staljinovih čistki, u kojima su stradali mnogi jugoslovenski internacionalci, ali ne i Josip Broz. Govoreći o tom vremenu, sâm Tito je najčešće pominjao tri imena: Georgija Dimitrova, generalnog sekretara Kominterne, Vilhelma Pika, člana Izvršnog komiteta, a nešto ređe i Ivana Karaivanova, rezidenta NKVD-a. Dok je s prvom dvojicom obavljao političke i partijske zadatke selekcije kadrova za Španiju i Jugoslaviju, s trećim je Broz kao obaveštajac Valter, vršio proveru tih članova Kominterne. Ivan Karaivanov Špiner, bugarski internacionalac, bio je neko vreme desna ruka Božidara Maslarića Andrejeva, koji je bio izaslanik NKVD-a u Kominterni. Zvanično, Maslarić je radio kao zamenik Manuilskog, Staljinovog predstavnika Svesavezne komunističke partije (boljševika), i otuda imao dvostruki uticaj na Broza, i kao politički, i kao obaveštajni kadar. Sâm Andrejev imao je velike primedbe na Valterov rad, posebno zbog njegovog raskalašnog privatnog života, a i zbog optužbi Srebrnjaka da se Valter druži s jugoslovenskom buržoazijom. Broz je zbog toga bio pod partijskom i policijskom istragom, pa su ga Špiner i Andrejev uporno pratili.

Josip Kopinič je, međutim, uspeo da dokaže da je Broz čist, a da su drugi jugoslovenski komunisti sumnjivi, i to Gorkić, Miletić, i Srebrnjak. Optužbe Vojne obaveštajne službe tj. Srebrnjaka su povučene, a Špiner i Andrejev su postali veliki Brozovi prijatelji. Još su i bili zadovoljni izveštajima koje im je Broz dostavljao o kadrovima za Španiju, kao i o stanju u KPJ i njenom rukovodstvu. Insistiranjem na svojim kadrovima, koji su odani Kominterni, a ne na staroj gardi, koja je težila ka političkoj samostalnosti, Broz je ubedio i Andrejeva, i Dimitrova, i Staljina da mu povere mandat za stvaranje kominternovskog CK KPJ u zemlji. Neposredno pred postavljenje, Dimitrov mu je u poverenju rekao:

„Od jugoslovenskih kadrova ostao si samo ti!“

Tito je u Moskvu došao krajem 1934. godine i u njoj bio u raznim razdobljima sve do 1939. Izvršni komitet Kominterne mu je tada dao

konspirativno ime Fridrih Valter, koje je Tito koristio sve do kraja Drugog svetskog rata. U tom periodu, Josip Broz se tako i potpisivao ispod svojih izveštaja Staljinu, odnosno Kominterni i NKVD-u. U Dedijerovoj biografiji Josipa Broza o obaveštajnim poslovima nema mnogo zapisa, samo se u drugom tomu *Priloga...* nalazi spisak svih Titovih tajnih imena. Njih ima oko sedamdeset. Ona svedoče o Brozovoj potrebi da iz bezbednosnih razloga prikrije svoj identitet, ali i da pod lažnim imenom deluje kao političar i kao obaveštajac. Ovo su bili poznatiji Brozovi partijski, politički, ratni, literarni, ali i obaveštajni pseudonimi: Metalac, Bradopor, Radnik, Georgijević, Zagorac, Rudi, Vanja, Jireček, Valter, Titus, Pebić, Čaća, Ivica, Oto, Viktor, ing. Brkić, Titerman, Vaster, Spiridom, Vilim, Stari, Vanij, Petar, Isaković, Novak, Tito...

Kao organizacioni sekretar KPJ, Josip Broz je nastojao da učvrsti redove Partije, naročito posle učestalih provala i hapšenja i u Zagrebu i u Beogradu krajem tridesetih godina. Preduzimajući razne mere zaštite kao generalni sekretar, a i mnogo ranije, kao polit-referent Jugoslovenske sekcije u Kominterni, Broz je insistirao na konspiraciji, ilegalnosti, tajnom radu i delovanju jugoslovenskih komunista. Na V Zemaljskoj konferenciji u Dubravi 1940. i na savetovanju rukovodećih kadrova CK KPJ maja 1941. godine Tito je posebno oštro govorio o potrebama konspiracije, bezbednosti i zaštite od tzv. pete kolone.

Tada je i naglasio da iz Partije treba ukloniti „... sve elemente koji su se pokazali kao kolebljivci i nesigurni...“, a da prilikom prijema novih članova treba obratiti pažnju i budnost da se „... ne bi provokatori i tuđi elementi uvukli...“ u KPJ. Očigledno je, zaključuje istoričar Milovan Dželebdžić, da je KPJ, u periodu svog ilegalnog delovanja, imala organizovanu obaveštajnu i bezbednosnu službu. Nju su sačinjavali članovi Partije ubačeni u državni i policijski aparat Kraljevine Jugoslavije, ali i simpatizeri KPJ, koji su se nalazili u vojsci, železnici i ostalim važnijim ustanovama. U KPJ tada nije postojala posebna tajna služba, politička policija ili organizacija niti telo za vršenje obaveštajnih funkcija, smatrao je dr Obren Đorđević, jer su one bile inkorporirane u političku aktivnost svih komunista, od partijske ćelije do CK. Zato se i dešavalo da i politički sekretar, kakav je bio Rade Končar, zvani Brka, u Zagrebu padne u zamku policije. Iz bezbednosnih razloga premešten je prvo u Beograd, a zatim u Split, gde je, opet, zbog nepažnje uhapšen. Umesto njega u Zagreb je otišao Aleksandar Ranković. Andrija Hebrang, potpisan kao Faty, u svom izveštaju CK KPJ,

tim povodom je napisao da su „... nekonspirativnost i aljkavost bile njegova (Brkina) slabost...“ U takvoj situaciji KP Hrvatske i KPJ dočekale su i početak oružanog otpora nemačkom okupatoru jula 1941. godine, koji je pripreman preko oblasnih, okružnih i mesnih, tada već „vojnih“ komiteta Partije.

Kako je svedočio Josip Kopinič u svom intervjuu *Politici*, 23. maja 1941. godine, Josip Broz je, samo dan pre nego što je rođen njegov drugi sin, Miša, odlučio da iz Zagreba pređe u Beograd i odatle vodi KPJ, a kasnije i ustanak u Jugoslaviji. Razlozi za to su bili dvojaki. Prvi je, što se dan kasnije zatvarala granica između NDH i okupirane Srbije, pa Broz nije mogao lako da pređe preko nje. A drugi je, što je Tito, gledajući Hrvate kako s veseljem dočekuju naciste, shvatio da se Nemcima samo Srbi mogu odupreti. To je glasno i rekao Kopiniču. Kada je došao u Beograd, Josip Broz je kao iskusni internacionalac, obaveštajac i komandant, gradio oko sebe zid bezbednosti, koji će do njegove smrti činiti isključivo armijski kadrovi.